

LBRIS

We know
books

Cristian Iscrulescu

Salut voios!

O istorie a literaturii române pentru
copii și tineret din perioada stalinistă

1948 – 1953

**EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2025**

ANUL
XXIV

UNIVERSUL COPILOR

Nr. 9
10 MARTIE

UN JOG CU 15 LEI... REVISTA GRATUITĂ

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	9
<i>Lista abrevierilor</i>	12
<i>Dramatis personae</i>	13
<i>Cuvânt-înainte</i>	19
Capitolul I. Preludiu	41
Capitolul II. 1948	101
Capitolul III. 1949	183
Capitolul IV. 1950	241
Capitolul V. 1951	319
Capitolul VI. 1952	373
Capitolul VII. 1953	427
<i>Cuprins</i>	503

Capitolul I

Preludiu

1. „Nu avem literatură pentru copii” – Rechizitorii la adresa literaturii burgheze – Demascarea și epurarea „fasciștilor” – Spre un nou tip de basm – O literatură în criză?

„Nu avem literatură pentru copii. Nu avem cărți pentru omul de mâine!”, își încheie, cu pesimism, articolul dedicat cărților pentru copii, apărut la începutul lui 1948¹, scriitoarea și jurnalista Alice Gabrielescu. Nu era prima dată când asemenea opinii negative puteau fi citite în presa noastră. Deși nu avusese loc vreodată o veritabilă dezbatere cu privire la statutul literaturii pentru copii și tineret, subiectul mai fusese atins ocazional în publicațiile interbelice, cu poziționări optimiste sau pesimiste, după caz². Motivele pentru care Alice Gabrielescu neagă — fie

¹ „Ce citesc copiii? Cărțile celor mici”, în *Adevărul* nr. 17096 din 26 februarie 1948. Prozatoare, publicistă, traducătoare, Alice Gabrielescu (1893-1968) este autoare a numeroase texte pentru copii apărute în perioada interbelică.

² Nicolae I. Popa, „Psihologia lecturilor adolescenței”, în *Viața românească* nr. 1-2 din 1932, „Inaugurarea unui nou an de mișcare culturală în Capitală”, în *Universul* nr. 308 din 7 noiembrie 1936, N. Batzaria, „Literatura pentru copii și tineret”, în *Universul* nr. 76 din 19 martie 1939 etc.

și pentru a obține un efect retoric calculat — existența la noi a unei literaturi destinate pentru cei mici țin de calitatea producțiilor literare (burgheze) anterioare, fundamentate pe „mila de aproapele, dar o milă care umilește”. Operelor literare de până atunci li se reproșează în primul rând sentimentalismul exagerat:

În toate povestirile educative voi găsi un copil orfan, zdrențaros, alungat și flămând, pe care un domn foarte bogat întâlnește într-o zi îl miluiește cu un pumn de bani, mâncare sau o haină, îndemnat de obicei de bunătatea lacrimogenă a răsfățatei sale odrasle. O lacrimă picură și din ochii micului cititor care trebuie să fie convins la sfârșitul bucății că, prin izbucnirea de milă darnică, bogătașul și-a făcut toată datoria către micul orfan.

Un al doilea motiv de insatisfacție are de a face cu valorile și etosul propagate în cărțile „de ieri”, printre care la loc de frunte se găsește „râvna generală spre bogăție”, într-o lume în care „[g]ăina devine uneori o baghetă magică, un covor fermecat sau o zână binevoitoare, dar sfârșitul și morala infiltrată rămân aceleași, că viața se bazează pe noroc și acest noroc poate să cadă oricui din cer într-o bună zi”. În condițiile noii orânduiri sociale instaurate la 30 decembrie 1947, odată cu abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române, noile comandamente ideologice făceau indezirabil un asemenea tip de scrieri pentru copii și tineret. Acesta este, în esență, sensul afirmației „Asemenea credințe și linii de viață se știe că vremurile le exclud cu totul”, cu care Alice Gabrielescu deschide paragraful final al articolului din care am citat.

Pe tema lipsei unei literaturi pentru copii adecvate, care să răspundă necesităților sufletești ale celor mici, se pronunță în mai multe rânduri și *Neamul românesc* (articole semnate de profesorul C. Dinu — „Cu privire la literatura pentru copii”, în nr. 11 și 12 din 15 și 17 ianuarie 1928 — și altele). Mai aproape de momentul 1948, Eusebiu Camilar se exprima într-o intervenție radiofonică de la 30 septembrie 1943 pentru interzicerea de către stat a accesului „oricărui nechemat” la publicarea de literatură destinată copiilor (*Literatura pentru copii*, în Arhiva Societății Române de Radio 176121-1943-30-56).

Dezamăgit de literatura pentru copii a anilor anteriori se arată în acele zile și Sergiu Milorian¹. El se declară nemulțumit de stadiul „înapoiat” al acesteia, rămasă în „faza lui «Pufușor și mustăcioara» sau al [sic] «Babei cloanța cotoroața»” și „goală de conținut, cu eroi pe care nu-i întâlnești în viața adevărată și ale căror profiluri nu au corespondență în existența reală”. Într-un spirit care se dorește constructiv, Milorian menționează exemplul pozitiv al Societății de Radiodifuziune, unde „sub îndrumarea unor intelectuali distinși, tovarășii profesori Graur și dr. Iosif, și a unei admirabile admiratoare, tova Weigl², [s-a creat] un stil de literatură pentru copii care nu părăsește întotdeauna irealul — nu se gândește nimeni să-i desființeze pe frații Grimm, pe Andersen sau Swift —, dar îl îmbină cu referințe abil filtrate la asprele realități ale vieții”.

Germanii raportării critice tranșante la vechea literatură burgheză pentru copii, exprimate după 23 august 1944 de pe pozițiile estetice ale Partidului Comunist Român, se găsesc în articolul semnat de Ion Călugăru³ în oficiosul partidului în toamna aceluși an, nu la multă

¹ Sergiu Milorian (1901-1969), „Punctul pe i. Pentru copii”, în *Libertatea* nr. 1023 din 17-18 ianuarie 1948.

² Irina Weigl (născută Herșcovici, 1922-2019), specialistă în pedagogie, activistă în domeniul tineretului (din 1949, în Organizația Pionierilor), membră a redacțiilor publicațiilor pentru copii și tineret (*Scânteia pionierului*, *Pionierul*, unde a ocupat postul de redactor responsabil). A fost șefa secției de literatură pentru copii a Editurii Tineretului. Căsătorită cu psihopedagogul de origine germană Egon Weigl (vezi *infra*), cu care a avut doi copii. A fost exclusă în 1953 din PRM, reproșându-i-se, printre altele, originea burgheză — tatăl ei fusese industriaș — precum și faptul că în calitate de „redactor în domeniul literaturii pentru copii, s-a inspirat din lucrările de specialitate occidentale” (ANIC — CC al PCR — Fondul Colegiul Central de Partid, dosarele W-161 și W-162). A fost reabilitată în 1970, după ce părăsise în 1961 România împreună cu soțul ei, stabilindu-se în Republica Democrată Germană.

³ Ion Călugăru (1902-1956), *Literatura pentru copii*, în *Scânteia* nr. 53 din 12 noiembrie 1944.

vreme de la apariția în legalitate. O primă imputare este aceea „de a fi nesocotit diferențierii de vârstă, de proveniență socială între copii”, urmată de lipsa preocupării de a da o literatură incluzivă, care să se adreseze și copiilor de muncitori și țărani. Singura concesie făcută acestor mici membri ai claselor sociale oprimite era, potrivit lui Călugăru, prezentarea lor drept „modele de virtute uneori, altele drept niște ființe de care trebuie să ne fie milă”, pe linia unui sentimentalism dezavuabil.

Mai gravă e însă cea de a doua acuzație pe care o aduce autorul unei bune părți a creației pentru copii din anii anteriori, calificată drept „literatură fascistă pentru copii”, care „trebuie de urgență interzisă”. Termenul vizează acele cărți din perioada regimului Antonescu care exaltă faptele de arme din războiul antisovietic. Exemplele sunt extrase din volumul de versuri pentru copii *Tăticul meu, tot înainte!* de Vasile Roșca (1942)¹, din care se reține citatul:

Vesela sorcova/ O să cadă Moscova/ Sorcovă și un brad,/ O să cadă Leningrad;/ Sorcovă de un ban,/ O să cadă și Kazan;/ Sorcovă, mâine sau azi/ Ajungem în Caucaz...

E înfierat, atât pentru romanul *Lacrimile mamei*, cât mai ales pentru trecutul său „antibolșevic”, cunoscutul autor N. Batzaria (Moș Nae)². Din roman sunt selectate câteva citate socotite relevante, de pildă:

Săpa, pe când bolșevicii, ascunși într-o pădure din apropiere, trăgeau fără întrerupere. – Domnule sublocotenent, îi [sic] se rugă unul din cei doi soldați, care îi ajutau la săpatul șanțului, puneți-oă dumneavoastră la adăpost și lăsați-ne pe noi să săpăm înainte. – Nu e nicio nevoie să mă pun la adăpost, răspunse

¹ „Tipărit la «Bucovina» celebrului fascist I. E. Torouțiu”, după expresia lui Ion Călugăru.

² N. Batzaria (1874-1952), autor interbelic de cărți și benzi desenate pentru copii de mare succes, va fi epurat prin jurnalul Ministerului Propagandei din 4 iulie 1945, interzicându-i-se definitiv dreptul de a profesa ca ziarist: „În campania sa de la ziarul *Universul* a injuriat U.R.S.S. și a furnizat prin articolele sale informațiile cele mai inexacte asupra stărilor sociale din acest stat.” (*Monitorul Oficial al României*. Partea 1 din 11 iulie 1945, nr. 154).

Barbu zâmbind, dar plăcut impresionat de grija ce-i purta soldatul. Apoi adăugă: Nu vedeți că bolșevicii nu știu să tragă?

Cele două cazuri evidențiate de Ion Călugăru, discutate în detaliu într-un articol presupus general despre literatura pentru copii, se încadrează în dezbaterea intensă din acele zile pe tema epurării din viața editorială a susținătorilor și colaboraționiștilor afiliați regimului Antonescu. Este posibil și să fie vorba despre folosirea literaturii pentru copii drept pretext pentru „demascări”, așa cum afirmă Ana Selejan¹.

O altă învinuire adusă în 1947 și în anii imediat următori literaturii pentru copii și tineret din vremurile apuse ale burgheziei și moșierimii este înclinația spre senzaționalism. Publicațiile din epocă veștejesc așa-numita „literatură de scandal”, adresată până la urmă „burgheziei”, populată de personaje exotice și de reprezentanți ai claselor exploatoare, o literatură nedorită, care are „un pronunțat caracter nociv” și e reprezentată de cărți care „au constituit și mai pot constitui încă o primejdie reală, un pericol cu grave consecințe”.² Violența, propensiunea spre morbid și personaje terifiante reprezintă alte câteva neajunsuri ale creațiilor din trecut, mai ales al celor fantastice de tipul basmelor sau al adaptărilor culte ale acestora. Pericolul la care este expus psihicul încă nestructurat al copilului e semnalat încă din 1947 de Egon

¹ Ana Selejan. *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, Cartea Românească, București, 2005 p. 46.

² Alex. Assan. „Literatură de scandal”, în *Flacăra* nr. 4 din 25 ianuarie 1948. Pentru a întregi dosarul înfierării senzaționalismului în primul an al Republicii, să menționăm „Senzaționalismul în presă” de Geo Dumitrescu, în *Flacăra* nr. 12 din 21 martie 1948, de Mihail Cosma, „Copiii revendică înțelegerea noastră. Surprinzătoare descoperiri în standurile cu cărți pentru cei mici”, în *România liberă* nr. 1145 din 16 mai 1948, „Răspuns unui părinte neliniștit”, în *România liberă* nr. 1198 din 18 iulie 1948, *Câteva probleme ale literaturii pentru copii*, în *România liberă* nr. 1270 din 10 octombrie 1948 sau articolul anonim „Să ferim sufletul copiilor de otrava tipărită! Trusturile americane de editură distrug sufletele copiilor din Statele Unite”, în *Muncitoarea* nr. 66 din 24 octombrie 1948.

Weigl¹, important teoretician al domeniului la noi, care afirmă, referindu-se la repertoriul clasic burghez:

La aceasta [tensiunea dramatică excesivă] se mai adaugă momente de groază, subiectul de preferință a nenumărate basme. Vrăjitoarea care îngrașă copiii ca să-i mănânce, lupul care mănâncă o fetiță și pe bunica ei, mama care încearcă să otrăvească pe fata ei vitregă, o altă mamă care omoară pe fiul ei vitreg și îl dă să-l mănânce tatălui, un vrăjitor care masacrează fete tinere, iată câteva exemple luate la întâmplare din basme populare cunoscute. O armată întregă de stafii, de zmei, balauri, draci etc. populează lumea unei literaturi destinate celor mici. Influența nefastă a acestor sperietori asupra copiilor este bine cunoscută specialiștilor care văd mulți, foarte mulți copii care visează urât, tresar noaptea din somn cuprinși de o nemăsurată spaimă, sau care se sperie de întuneric, de oameni bătrâni, de țigani, de spâni, de diferite animale, copii care se bâlbâie sau udă patul.

Un alt specialist, psihopedagog care scrie articole teoretice despre literatura pentru copii, devenit ulterior autor de cărți de ficțiune pentru micii cititori, este Sen Alexandru², care notează, în aceeași ordine de idei, nu fără o umbră de umor involuntar:

¹ Pedagog și psiholog german (1901-1979) refugiat în România în fața pericolului nazist. Verișoara lui, Helene Weigl, a fost căsătorită cu Bertold Brecht. Articolul din care citez, intitulat „Fantasticul și realul în poveștile pentru copii”, a apărut în *Contemporanul* nr. 28 din 4 aprilie 1947. Steaua lui Weigl începe să începe să apună după 1950, iar în 1953 el este demascat, în bunul spirit al vremii, pentru păcate majore precum popularizarea psihanalizei lui Freud sau, mai grav poate, explicarea într-un mod „deformat, fals” a teoriilor lui Makarenko, pedagogul chintesențial al stalinismului (în articolul „Să întărim vigilența față de orice manifestare a putredei pedagogii burgheze în rândurile tineretului”, în *Scânteia tineretului* nr. 1188 din 17 februarie 1953). Marginalizat, Weigl va părăsi România în 1961 și se va stabili în Republica Democrată Germană. Pentru informații privind excluderea din partid a lui Weigl în 1953 și reabilitarea sa în 1970, vezi ANIC — Fond CC al PCR — Colegiul Central de Partid, dosarul W-141).

² Citatul care urmează este extras din articolul „O cenușăreasă: literatura pentru copii”, apărut în *Flacăra* nr. 31 (83) din 8 august 1949.

Oglindirea realității — mai apropiate sau mai depărtate — în literatura pentru copii nu înlătură folosirea fantasticului în povestiri, mai ales știut fiind că fantezia are un rol important în psihologia copiilor. Scriitorul însă trebuie să utilizeze acele elemente fantastice care întăresc activitatea psihică, care construiesc și nu care distrug; astfel, monștrii, vrăjitoarele, decapitații etc. trebuie să lipsească din povestiri, aceștia fiind înlocuiți cu personaje pozitive, instructive, care să stârpească frica, spaima, groaza.

Îndreptarea acestei stări de lucruri și edificarea unui nou tip de basm, care să îngăduie manifestări ale fantasticului fără a fragiliza psihicul infantil și, mai mult chiar, respectând preceptele realismului socialist, va reprezenta unul dintre dezideratele importante subliniate de teoreticienii perioadei 1948-1953, cu prelungiri până după mijlocul anilor 1950.

Într-un articol de sinteză apărut la finalul lui februarie 1948¹, Maia Radovan întocmește o lungă listă de defecte ale vechii literaturi destinate copiilor. Aceasta „trebuia să inspire copilului în primul rând obligația să se supună și să asculte de cei mari”, obediență care se obținea înfricoșându-l, așa cum se petrec de pildă lucrurile în bucăți precum „Urechile lui Guguță”, apărută în *Revista Copiilor și a Tinerimii*, supusă unei analize mai amănunțite. Cupiditatea, căutarea cu orice preț a succesului material, dorința de îmbogățire sau atitudinea de dispreț față de munca cinstită sunt alte false valori morale care s-ar fi dorit a fi inculcate tânărului public destinat:

Lectura ce se oferea copiilor era de așa natură, încât în mod logic să conchidă: „Ce lucru minunat, aurul! Câte lucruri după care jinduieste nu se pot obține cu el! Prăjituri, bomboane, jucării și hăinuțe strălucite! Pe când sărăcia? Ce poate fi mai de desconsiderat decât să te simți umilit, în hăinuțe cârpice, cu obrazul înnegrit și mâinile crăpate”.

Neglijarea luptei de clasă, încurajarea imobilismului social și a resemnării („fiecare, la locul lui!”) sau ura

¹ Maia Radovan, „Literatura din trecut pentru copii”, în *Flacăra* nr. 9 din 29 februarie 1948.

și disprețul față de cei ce muncesc din greu sunt și ele enumerate ca răcite grave. La fel, sovinișmul sau rasismul:

Țiganiile formau obiectul anecdotelor vulgare, unde erau adjectivați cu epitețe peiorative. Această specialitate de tristă amintire și-o luase – pe vremuri – anecdotistul Th. Speranția, ale cărui anecdote au cunoscut zeci și zeci de ediții, murdărind, cu conținutul lor, suflete fragede. În alte povestiri erau batjocoriți evreii, cărora li se arunca povara tuturor relelor, până și a intemperțiilor.

Critica nu se limitează la autorii ultimelor decenii, ci se extinde și asupra unor clasici precum Ispirescu. De exemplu, în basme ca *Ploaia de aur* sau *Trei frați de împărat* sunt considerate inacceptabile resemnarea și supunerea față de destin (chiar dacă acesta e uneori binevoitor și revarsă bogăție asupra unui personaj). Reproșuri asemănătoare sunt aduse și unor scrieri de valoare modestă ale unor autori căzuți în anonimat, ca George B. Rareș, dar și unor scriitori importanți din literatura universală precum Tagore. Concluzia previzibilă a articolului Maiei Radovan, care, într-un regim autoritar, cu o supraveghere atentă a opiniilor exprimate în publicațiile culturale, trebuie să fi reprezentat linia oficială, este că „[a]zi, în România democrației populare, alta trebuie să fie literatura pentru copii”. Realizările pe această linie – puțin numeroase în primul an al noii ere – aparțin, potrivit autoarei, revistei *Licurici*¹ și editurii Cartea Rusă².

¹ Apare din 12 aprilie 1947 și este, până în 1949, singura revistă pentru copii „progresistă”, în opoziție cu *Universul copiilor*, contraponderea ei „burgheză”, care continuă să apară, condus de un colectiv de redacție din care fuseseră eliminate elementele „reacționare”, până la sfârșitul lui 1948. În articolul de sinteză „Revistele noastre: *Licurici. Jurnalul copiilor* cu știri din toată lumea” (*Flacăra* nr. 21 din 23 mai 1948), Maia Radovan trece în revistă activitatea celor două publicații pentru copii, insistând pe ruperea de tradiția mercantilă și ideologică a „claselor dominante burghezo-capitaliste”.

² Organizată inițial ca societate anonimă la data de 2 noiembrie 1944 (*Scântea* nr. 48 din 7 noiembrie 1944); va activa sub egida ARLUS și va

Raportarea reverențioasă la modelul sovietic reprezintă o constantă a perioadei pe care o discutăm, după cum vom vedea pe larg mai jos.

Starea de lucruri din literatura pentru copii și tineret în perioada imediat premergătoare instaurării orânduirii socialiste (și inclusiv în primii ani ai acesteia) generează uneori reacții de scepticism. Domeniul e văzut ca aflându-se în criză, parte a unui fenomen mai amplu, criza literaturii¹ și a culturii în genere, fiind formulate o serie de întrebări fundamentale, așa cum procedează Lucian Dobrescu²:

La noi se pare că și acum scriu, de obicei, cei care nu pot scrie altceva (se cunosc excepții – câteva numai!).

Este explicabil de ce literatura pentru copii trece și ea printr-o gravă criză. Pentru că stăruie o întrebare: cum trebuie să se scrie astăzi pentru copii? Să le dăm numai narațiuni din viața reală sau îmbinate cu narațiunea rodnică? Fantezia să fie liberă, fără îngrădiri, sau să-și tragă pretextele tot din viața reală? Literatura să fie o literatură de acțiune sau de contemplare? Ce teren cultivi; la ce îl pregătești pe lector?

O bună soluție a problemei se găsea – se afirmă în articol – în scrieri precum cartea lui Marius Mircu³ *Bingo („Oameni și alte fiare”)*⁴, prezentată ca exemplu de naturalitate, concizie, umor și degajare, foarte nimerită pentru a captiva publicul tânăr.

publica preponderent traduceri din literatura rusă și sovietică, inclusiv un mare număr de cărți pentru copii și tineret.

¹ A se vedea, pentru o discuție de detaliu, capitolul „Dosarul crizismului” în Ana Selejan, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, Cartea Românească, București, 2005 pp. 167-234. Semne ale unei crize erau detectate până și în domeniul desenului animat (Eugen Schileru, „Criza desenului animat”, în *Contemporanul* nr. 53 din 26 septembrie 1947), care descrie manifestări de „dezinteresare față de uman, antirealism, evadare în grotesc și furie, conformism”.

² Lucian Dobrescu, „Criza literaturii pentru copii”, în *Națiunea* nr. 29 din 26 aprilie 1946.

³ Marius Mircu (1909-2008), ziarist și autor de cărți pentru copii, colaborator la revistele pentru copii și tineret din perioada 1948-1953.

⁴ Editura Veritas, 1945.